

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ПРАВОСЛАВНОГО
ПАРАФІЯЛЬНОГО ДУХОВЕНСТВА КИЇВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ У
ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Віталій Тацієнко

Забезпечення парафіяльного духовенства житлом було однією з головних складових його матеріальної стабільності. Сучасні українські науковці Т. В. Кузнець [1], Б. О. Опря [2] частково розглядають дане питання, проте окреслена проблема є актуальною та потребує подальшого дослідження.

Облаштування помешкань для священно- та церковнослужителів було тією проблемою, якій уряд і церковна адміністрація завжди приділяли особливу увагу. Вирішувати дане питання влада намагалася за рахунок парафіян. Ще «Положенням про способи покращення становища духовенства» від 6 грудня 1829 р. передбачалось спонукати вірян, особливо у сільській місцевості, до будівництва та ремонту житла для духовенства, в першу чергу, забезпечуючи священника. У поміщицьких парафіях цей обов'язок перекладався на плечі землевласників [3]. Однак, даний закон не призвів до покращення ситуації із забезпеченням житлом.

Особливо гострою житлова проблема була серед церковнослужителів. Наприклад, у с. Корчмищах Сквирського повіту священник Г. Лісовицький з сім'єю проживав у власному будинку на церковній землі, а у дячка і паламаря «по бідності парафії немає житла». У с. Березянка того ж повіту священник М. Росновський жив у будинку, що знаходився на поміщицькій землі, а дячок Г. Поторцинський з дружиною, сином та паламар А. Ілляшевич з дружиною та чотирма дітьми проживали у церковній школі [4].

20 липня 1842 р. Микола І затвердив «Положення про забезпечення православного сільського духовенства землею, будинками і одноразовою допомогою», у якому зазначалось, що «побудова церковних будинків

становить неодмінний обов'язок парафіян» [5]. Приватні садиби кліриків належної якості, що знаходились на церковній землі, могли викуповуватись і таким чином переходити у церковну власність. Проте, при оцінці такого житла непоодинокими були випадки свідомого заниження поміщиками його реальної вартості [6]. Законом визначалося, що помешкання священика мало складатися із «трьох покоїв з окремою кухнею», диякона – «двох покоїв з окремою кухнею», а для дячка, паламаря і просфірні будувати звичайні будинки, розділені на дві половини, або на одну кімнату. Також селяни мали забезпечувати причетників господарськими будівлями. «Положенням...» 1842 р. та «Правилами...» 1872 р. при будинку священика передбачалися: комора, тік, погріб або льодовня, конюшня з сараєм для возу і хліви для худоби. Для псаломника – комора, погріб чи льодовня, сарай, тік, хліви та спільна баня для причту. Забезпечення церковних помешкань побутовими речами та меблями покладалося на священно- і церковнослужителів. При бажанні парафіяни могли і цим забезпечувати кліриків, але в такому разі речі вносились в опис і складали, як і житло, церковну власність. Також на парафіян покладался обов'язок капітального ремонту будинків. Кожні шість років користування житлом авторитетні парафіяни проводили його огляд при священно- і церковнослужителях, благочинному та становому приставі та визначали масштаб необхідних ремонтних робіт, які мали виконати віряни. Дрібний ремонт в ході експлуатації будинку здійснювався кліриками [7]. Однак, як зазначалось у звіті Київської духовної консисторії, парафіяни часто не виконували взятих зобов'язань. Тому київське духовенство пропонувало збирати з вірян гроші на ремонт: для будинку священика – 50 руб. на рік, для будинку причетника – 10 руб. на рік [8].

«Положенням...» 1842 р. встановлювались і правила користування церковними садибами родинами духовенства. Священно- та церковнослужителі отримували право тимчасового користування житлом

до виходу за штат. Тому церковний будинок не дозволялось здавати в оренду, заставляти, продавати тощо. Помешкання мали утримуватись у чистоті, охайності. Нагляд за їх належним станом покладался на церковного старосту, який мав повідомляти благочинного про необхідність ремонтних робіт. Останній, при відвідуванні церков, оглядав і причтове житло та відмічав у клірових відомостях його стан. У разі переведення до іншої парафії, звільнення за штат, відсторонення від служби священник чи причетник мали звільнити помешкання не пізніше як за два, а сім'я померлого священно-церковнослужителя та сироти – за шість місяців. Садина мала здаватися наступнику в тому стані та з тим майном, з яким отримувалася. Її передача відбувалася при інших членах причту, церковному старості, найповажніших парафіянах та з відома благочинного. При виявленні пошкоджень, попередній власник мав негайно їх усунути або компенсувати грошми. Якщо будинок здавався вдовою клірика, яка не мала змоги сплатити кошти, то компенсація вимагалася при отриманні нею місця просфірні, а ремонт проводився отримувачем житла [9]. Дані правила, залишаючись чинними, були передруковані у 1883 р. на сторінках «Київських єпархіальних відомостей» так як питання права проживання у церковних будинках, при зміні членів причтів, часто підіймалося духовенством єпархії [10].

Обов'язок забезпечення житлом став вкрай обтяжливим для вірян, особливо в малолюдних парафіях, про що відзначали і чиновники Київської духовної консисторії. До того ж сучасник згадував, що клірики вимагали від селян, будувати їм просторі будинки, які б хоч не конкурували з панськими хоромами, однак не поступалися тим, у яких жили панські економи і, у будь-якому випадку, виділялися з-поміж селянських хат. Поміщики, як правило, не виділяли коштів на причтове житло, більше того, категорично відмовлялись «давати зі своїх дач ліс та інші будівельні матеріали» [11]. Через небажання деяких землевласників, справа із забезпеченням причтів житлом затягувалась на роки. Така

ситуація склалася у містечку Дубова Уманського повіту, де поміщик Перяткович, незважаючи на неодноразові звернення світської влади, 15 років зволікав із зведенням будинку для причту. Врешті, священик за власні кошти збудував його на церковній землі [12].

Яскраво ілюструє додаткові повинності мирян проект забезпечення причту церкви Воскресіння м. Липовця. Віряни викупили помешкання з господарськими приміщеннями двох штатних священиків, диякона передбачалося поселити в громадський будинок і побудувати житло для причетників. Парафіяни зобов'язувались забезпечувати і опаленням будинки кліру, але замість 26 сажнів соломи, а саме таку кількість було визнано достатньою, мали сплачувати 78 руб. (3 руб. за кожен сажень) [13]. Щоправда, реалізація «Положення...» затягувалась на роки через зволікання з укладенням проектів забезпечення причтів на місцях. Так, станом на грудень 1851 р. у Київській губернії вони були укладені лише в трьох повітах – Васильківському, Уманському та Черкаському. Менше десяти залишилось укласти у Чигиринському, Звенигородському і Таращанському. Особливо повільно йшов процес у Київському, Радомишльському, Сквирському, Липовецькому повітах, де потрібно було укласти більше 40 проектів в кожному з них. У Бердичівському і Канівському передбачалось укласти більше 20. Загалом на той час на Правобережжі найбільшу кількість проектів було створено та введено в дію в Подільській губернії, найменше – у Волинській. Тому генерал-губернатор вимагав від предводителів дворянства та земських справників щомісячної звітності та якомога швидшого завершення роботи [14]. Все ж, попри затягування ситуація із забезпеченням духовенства житлом поступово покращувалася.

У 1865 р. Київська палата державного майна виділила із казенних дач ліс на облаштування будинків для 40 причтів єпархії. Серед них: 5 причтів Звенигородського повіту, 5 – Уманського, 13 – Сквирського, 5 – Бердичівського, 3 – Таращанського, 9 – Київського [15].

А 11 квітня 1872 р. уряд прийняв «Правила для забезпечення земельним наділом та приміщеннями причтів православних сільських парафій 9-ти західних губерній». Законом забезпечення священно- та церковнослужителів житлом та здійснення його ремонту, в утворених до 19 лютого 1861 р. парафіях, покладалося у поміщицьких маєтках на їх власників, в удільних – на удільне відомство, у колишніх державних поселеннях та поселеннях військового відомства – на кошти державного казначейства. У парафіях, що утворилися після реформи, витрати на будівництво покладалися на поміщиків, незалежно від віросповідання, та селян, пропорційно до їх земельної власності [16]. Проте, траплялись непоодинокі випадки, коли мирові посередники на догоду поміщикам укладали акти, за якими старі будівлі, що потребували серйозного ремонту, подавались як добре збережені [17].

З 60-х років у Київській єпархії з відсотків від сум, які вносились вірянами взамін обов'язкового обробітку церковних земель, а після відміни платежів – із казенного утримання причтів, формувався спеціальний будівельний капітал, відсотки з якого мали виділятися на ремонт притчових помешкань у сільських парафіях. У 1874 р. його сума складала 72 500 руб. [18], у 1875 р. – 86 500 руб. [19], у 1878 р. – 132 500 руб. білетами і 1 152 руб. готівкою, а у 1879 р. вона зросла на 9 648 руб. 38 коп., відрахованих з казенного утримання духовенства і на 7 064 руб. з відсотків від капіталу [20].

Все ж проблема із забезпеченням житлом духовенства залишалася не вирішеною. У багатьох парафіях будинки знаходились у незадовільному стані або й взагалі були відсутніми. На 1879 р. з 1 300 парафій Київської єпархії у 68 помешкань не було взагалі, у 146 – вони знаходились у непридатному стані, у 112 – будинками забезпечувався не весь причт, а як правило, священник [21]. При відсутності будинків священно- і церковнослужителям виділялися кошти для їх найму. Так, дячку с. Хлипнівки Звенигородського повіту Л. Головковському з церковних сум

виділялося 20 руб. у рік на найм квартири і городу [22]. Проте, іноді траплялись випадки, коли духовенство було змушене самотужки вирішувати житлові проблеми. Наприклад, у с. Тимошівка Чигиринського повіту священик і дячок мешкали у власних будинках на церковній землі, а паламар і просфірня винаймали житло за власний рахунок [23]. У 1873 р. священик Успенського собору м. Сквири Ф. Зелінський скаржився митрополиту на відсутність житла [24].

Будівництво притчового житла здійснювалось вкрай повільно, що ілюструє станом на 1886 р. Т. Кузнець [25]:

Повіти	Кількість парафій	Житло збудоване і здане	Житло збудоване, але не здане	Житло будується	Житло не будується
Київський	110	11	-	29	2
Радомишльський	89	16	-	16	6
Уманський	130	8	7	17	3
Звенигородський	105	-	3	5	4
Таращанський	102	10	-	5	1
Сквирський	102	-	-	7	1
Васильківський	82	2	1	18	-
Канівський	103	4	-	16	-
Черкаський	91	6	5	14	3
Чигиринський	83	5	-	11	-
Бердичівський	115	1	2	5	-
Липовецький	106	5	3	6	-
В цілому	1218	58	21	149	20

Як видно, упродовж 1842-1886 років тільки у 58 парафіях було побудоване і здане житло для духовенства, що складало 4,8 % від загальної кількості парафій єпархії, у 21 збудоване, але не здане і у 149 будувалося.

Указом від 14 червня 1888 р. відмінялась повинність парафіян та поміщиків щодо влаштування помешкань для причтів. З 1 січня 1889 р. у дев'яти західних єпархіях запроваджувався тимчасовий поземельний збір, який надходив до Синоду. Його щорічний розмір для Київської єпархії становив 81 тис. руб. Також чітко визначалася вартість притчового житла для кожної з єпархій: для Київської вона становила 1 350 руб. (900 для священика і 450 для псаломника) [26]. Наголошувалось, щоб витрати на його облаштування не перевищували визначеної суми. При будівництві дотримувались регламентації і ніщо не могло збільшувати вартість житла

чи ремонту. Також зазначалось, що з метою економії обов'язково використовувались місцеві будівельні матеріали [27].

У 90-х роках XIX ст. поживався процес забезпечення духовенства Київської єпархії житлом. 1892 р. збудовано або відремонтовано будинки у 84 парафіях [28], 1893 р. – у 77 [29], 1894 р. – у 60 [30], 1895 – у 70 [31], 1896 р. – у 75 [32], 1897 р. – ще у 63 [33]. Отже, за 6 років було облаштовано 429 церковних садиб, що коштувало 514 235 руб. 62 коп. Асигнування з Синоду виділялися і в наступні роки. Наприклад, у 1902 р. до 51 453 руб. 56 коп. тимчасового поземельного збору, наявного у розпорядженні консисторії, було виділено ще 40 тис. руб. [34]. Того ж року відпущено: 940 руб. на будівництво житла для священика с. Гоноратки Липовецького повіту, 900 руб. на облаштування будинків для причту містечка Старого Дашева того ж повіту, 1 230 руб. на зведення нового житла для священика с. Федюківка Таращанського повіту [35].

Проте і на початку XX ст. житлова проблема для причтів не зникла. Тенденцію можна прослідкувати на прикладі одного з найбільших повітів єпархії – Уманського. Станом на 1912 р. з 148 парафій повіту житла не було у с. Посьолок та при Варваринській тюремній церкві м. Умань. У 8 парафіях забезпечення було частковим: у 7-ми відсутні помешкання для псаломників та у одній для священика, будинок якого згорів. Просфірні в переважній більшості не мали церковного житла. Його не було при 52 парафіях повіту з 70 штатних просфірницьких місць. Однак, попри майже повне забезпечення будинками священно- та церковнослужителів, переважна більшість садиб потребувала ремонту, а при 38 церквах, один або всі будинки, перебували у непридатному стані: були дуже старими, руйнувалися, потребували капітального ремонту або перебудови [36].

Єпархіальна церковна адміністрація постійно тримала на контролі питання забезпечення та експлуатації житла кліриками. Розпорядженням консисторії 1901 р., духовенство єпархії мало працювати над відкриттям парафіяльних опікунств, які, крім іншого, переймалися б пошуком коштів

для утримання церков, будівництва та необхідних ремонтних робіт церковних приміщень. Дрібний ремонт, наприклад, лагодження підлоги, печі, дверей, вікон, перекриття будинку соломою, обмазування стін глиною тощо, відповідно до указу Синоду від 11 квітня 1900 р., здійснювався користувачами житла. У разі недбалості, неналежного догляду за будинком, невиконання поточних ремонтних робіт благочинні повинні були повідомляти консисторію, яка стягувала штраф у достатньому для ремонту обсязі. Якщо для його виконання потрібні були церковні кошти, то для їх отримання необхідною була згода причту, церковного старости і двох представників від парафіян. З метою попередження здачі будівельними комітетами новозбудованого житла неналежної якості, єпархіальна влада удосконалила процедуру його передачі церкві. Від забудовника садиба приймалася будівельним комітетом, а від останнього – спеціальною комісією, створеною консисторією. Прийняте помешкання страхувалося за церковні кошти у комітеті формування пожежного капіталу. Регламентувався і процес передачі причтових будинків священно- та церковнослужителів при переміщенні їх до інших парафій. У такому випадку складався опис житла. Його прийняття та передачу благочинний, або член будівельного комітету, проводив у присутності старости та двох представників від парафіян. Особі, яка здавала будинок видавався спеціальний документ, який засвідчував його придатний для проживання стан. Без документу благочинний округу, до якого переходив клірик, не мав права здавати йому церковного житла [37].

Проте з часом суми в 1 350 руб. на будівництво якісних причтових будинків з господарськими будівлями для священника і причетника не вистачало. Адже дорожчали будівельні матеріали та вартість робіт. Зокрема, XVI Київський єпархіальний з'їзд депутатів духовенства у листопаді 1900 р. визнав за необхідне на облаштування церковного житла виділяти 2 000-2 700 руб., оскільки на меншу суму неможливо якісно його

побудувати [38]. Дане питання неодноразово підіймалося духовенством на сторінках єпархіальної періодики. З цієї причини було важко знайти підрядника, відтак часто священно- та церковнослужителі виступали у ролі будівельників, щоб зменшити витрати. Проте недостатність необхідних знань і навичок могли позначатися на якості житла. Зрештою духовенство змушене було вкладати власні гроші у зведення будинків та їх ремонт. Саме недостатність коштів слугувала головною причиною недовговічності будівель. Не облаштованість побуту була однією з причин бажання клірика змінити парафію [39; 40]. Як вихід із ситуації, духовенству пропонувалося формувати будівельний капітал щорічними внесками по 40-50 руб. на прирощення відсотків від кожної церкви і таким чином капітально ремонтувати або будувати нові житла [41; 42].

Неодноразово питання про збільшення суми на будівництво до 2 500 руб. на причт порушував перед Св. Синодом митрополит Флавіан (Городецький), однак вони залишались без відповіді [43]. XXVIII єпархіальний з'їзд 1913 р. з огляду на значне підвищення цін на будівельні матеріали і виконання робіт, звертався до митрополита з проханням щоб черговий раз порушити питання про збільшення суми асигнувань, що було підтримано архієреєм. До того ж розпорядженням єпархіальної адміністрації причти зобов'язувались зводити будинки на кам'яному фундаменті і з металевим дахом [44]. Наочним свідченням недостатності передбаченої суми є кошторис 1902 р. на суму 1 829 руб. 5 коп. для зведення будинку священику с. Мирівки Київського повіту. Оскільки попереднє житло знищила пожежа, то священик був змушений взяти з церковних грошей 1000 руб. на будівництво [45]. У 1913 р. священик с. Пінчуків Васильківського повіту М. Солнцев звернувся до єпархіального з'їзду з проханням виділити кошти для будівництва житла у сумі 3 302 руб. 70 коп., що відповідало кошторису будівельного комітету, «так як звести на суму, що відпускається консисторією (900 руб.), з причини дорожнечі матеріалів і робочих рук, неможливо» [46]. Консисторія повернула

кошторис, запропонувавши збудувати житло на кам'яному фундаменті з металевим дахом, а облаштування інших приміщень перекласти на місцеві кошти. Єпархіальний з'їзд не задовольнив прохання священика з причини відсутності грошей на будівельні потреби [47]. У зв'язку з недостатністю визначеної суми для будівництва житла, духовенство було змушене брати позики. Так, священик с. Білки Сквирського повіту М. Рябінкін для завершення будівництва взяв суду у розмірі 600 руб. на десятирічний термін під 6 % річних під гарантію церковних прибутків [48].

В Київській губернії, як і на Правобережжі загалом, поширеними були глинобитні та вальковані житла. Консисторією виносилося питання на обговорення єпархіального з'їзду 1913 р. про доцільність таких способів зведення притчових помешкань. Адже вони здешевлювали будівництво і з'їзд визнав збудовані у такий спосіб будівлі, але на кам'яному фундаменті, «практичними, недорогими, теплими і вогнетривкими» [49].

Таким чином, на кінець XIX ст. церковний причт в основному був забезпечений житлом. Але варто наголосити, що будинки знаходились у тимчасовому користуванні, а питання отримання їх у приватну власність, по суті, не було вирішеним. Тому значними труднощами обертався вихід за штат священно- і церковнослужителів, адже із залишенням місця служби потрібно було звільняти і церковне житло. Відтак, частина штатного духовенства, дбаючи про майбутнє своєї родини намагалась отримати його у власність. Адже у разі смерті священно- чи церковнослужителя, його майно успадковували діти. Лише з дозволу єпархіального керівництва клірики мали право привласнити церковний будинок чи збудувати на церковній землі новий. Цей дозвіл мав вигляд документа, який засвідчував право члена причту та його сім'ї на дане помешкання [50].

Отже, забезпечення духовенства житлом завжди перебувало в полі зору церковної адміністрації. Можна стверджувати, що попри повільність і труднощі, пов'язані з недостатнім державним фінансуванням, парафіяльне

духовенство в більшості було забезпечене помешканнями. З членів причту у кращому становищі перебували священики, на яких зверталася першочергова увага.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнець Т. В. Сільське парафіяльне духовенство Київської єпархії: узагальнений портрет кінця XVIII – початку XX століття / Т. В. Кузнець. – Умань, 2013. – 464 с.
2. Опря Б. О. Повсякденне життя православного парафіяльного сільського духовенства Правобережної України (1860-ті – 1917 р.): дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 “Історія України” / Б. О. Опря. – Кам’янець-Подільський, 2011. – 275 с.
3. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК України), ф. 127, оп. 383, спр. 247, арк. 5.
4. ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1010, спр. 79, арк. 94-95.
5. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗРИ). – СПб., 1843. – Собрание второе. – Т. XVII. – Отделение первое. – № 15872. – С. 776.
6. Кузнець Т. В. Сільське парафіяльне духовенство Київської єпархії: узагальнений портрет кінця XVIII – початку XX століття... . – С. 280-282.
7. ПСЗРИ. – СПб., 1843. – Собрание второе. – Т. XVII. – Отделение первое. – № 15872. – С. 776-778.
8. Опря Б. О. Повсякденне життя православного парафіяльного сільського духовенства Правобережної України (1860-ті – 1917 р.)... . – С. 83.
9. ПСЗРИ. – СПб., 1843. – Собрание второе. – Т. XVII. – Отделение первое. – № 15872. – С. 778-779.
10. Распоряжения и извещения епархиального начальства // Киевские епархиальные ведомости (далі – КЕВ). – 1883. – № 2. – С. 30-31.

11. Крижанівський О. П. Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України (XVIII – перша половина XIX ст.) / О. П. Крижанівський. – К., 1991. – С. 103.
12. Юшкевич В. Процедура обеспечения одного приходского причта помещениями / В. Юшкевич // КЕВ. – 1883. – № 12. – С. 256-257.
13. ЦДІАК України, ф. 127, оп. 822, спр. 205, арк. 5-6.
14. ЦДІАК України, ф. 707, оп. 18, спр. 15, арк. 12-13.
15. Распоряжения епархиального начальства // КЕВ. – 1865. – № 21. – С. 200.
16. ПСЗРИ. – СПб., 1875. – Собрание второе. – Т. XLVII. – Отделение первое. – № 50726. – С. 477-478.
17. Липковский В. К истории причтовых помещений / В. Липковский // КЕВ. – 1899. – № 18. – С. 708.
18. Распоряжения епархиального начальства // КЕВ. – 1874. – № 8. – С. 116-117.
19. Ведомость о состоянии к 1-му января 1875 г. строительного капитала на исправление и возобновление церковных домов в сельских приходах Киевской епархии // КЕВ. – 1875. – № 7. – С. 66.
20. Киевская епархия в 1878 году // КЕВ. – 1879. – № 2. – С. 6-7.
21. Памятная книжка Киевской епархии: историко-статистические сведения об учреждениях духовного ведомства Киевской епархии, статистические списки церквей епархии и общие статистические сведения по всем сторонам епархиальной церковно-религиозной жизни / сост. А. В-нов, В. Антонов. – К., 1882. – С. 241.
22. ЦДІАК України, ф. 127, оп. 772, спр. 646, арк. 10.
23. ЦДІАК України, ф. 127, оп. 1018, спр. 666, арк. 1.
24. ЦДІАК України, ф. 127, оп. 919, спр. 31, арк. 1.
25. Кузнець Т. В. Сільське парафіяльне духовенство Київської єпархії: узагальнений портрет кінця XVIII – початку XX століття... – С. 283-284.

26. Распоряжения правительства // КЕВ. – 1889. – № 17. – С. 266-270.
27. Распоряжения правительства и разные известия по Киевской епархии // КЕВ. – 1889. – № 11. – С. 182.
28. Сведение о ходе дела по устройству причтовых построек в приходах Киевской епархии // КЕВ. – 1893. – № 8. – С. 105.
29. Краткие сведения о ходе дела по устройству причтовых помещений в приходах Киевской епархии за 1893 год // КЕВ. – 1894. – № 21. – С. 402-405.
30. Краткие сведения о ходе дела по устройству причтовых помещений в приходах Киевской епархии за 1894 г. // КЕВ. – 1895. – № 8. – С. 116-119.
31. Краткие сведения о ходе дела по устройству причтовых построек в приходах Киевской епархии за 1895 г. // КЕВ. – 1896. – № 6. – С. 94-97.
32. Краткие сведения о ходе дела по устройству и исправлению построек для причтов в приходах Киевской епархии за 1896 год // КЕВ. – 1897. – № 12. – С. 185-189.
33. Краткие сведения о ходе дела по устройству и исправлению построек для причтов в приходах Киевской епархии за 1897 год // КЕВ. – 1898. – № 6. – С. 108-111.
34. ЦДІАК України, ф. 127, оп. 876, спр. 873, арк. 13.
35. Там само, арк. 26, 96.
36. Памятная книжка Киевской епархии на 1913 г. / под редакцией И. Троицкого. – К., 1913. – С. 437-493.
37. Епархиальные известия // КЕВ. – 1901. – № 18. – С. 416-418.
38. Журналы заседаний XVI Киевского Епархиального Съезда депутатов духовенства 1900 года 6-10 ноября // КЕВ. – 1901. – № 1. – С. 24.
39. Причины непрочности причтовых построек // КЕВ. – 1901. – № 13. – С. 608.
40. Липковский В. К истории причтовых помещений / В. Липковский // КЕВ. – 1899. – № 19. – С. 742-745.

41. Причини непрочности причтових построек... – С. 609.
42. Стельмашенко М. Заметка по поводу статьи «К истории причтовых помещений» / М. Стельмашенко // КЕВ. – 1900. – № 3. – С. 111.
43. Программа вопросов подлежащих обсуждению XXIX-го съезда депутатов духовенства Киевской епархии имеющего быть в м. октябре сего 1913 г. // КЕВ. – 1913. – № 37. – С. 98-100.
44. Журналы заседаний XXIX Киевского Епархиального Съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года // КЕВ. – 1913. – № 49. – С. 87-88.
45. ЦДІАК України, ф. 127, оп. 875, спр. 1381, арк. 43-44, 49.
46. Дополнительные вопросы к программе занятий предстоящего епархиального съезда // КЕВ. – 1913. – № 38. – С. 118.
47. Журналы заседаний XXIX Киевского Епархиального Съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года // КЕВ. – 1913. – № 49. – С. 91-92.
48. Журналы заседаний XXIX Киевского Епархиального Съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года // КЕВ. – 1913. – № 48. – С. 44-45.
49. Журналы заседаний XXIX Киевского Епархиального Съезда депутатов духовенства с 7-19 октября 1913 года // КЕВ. – 1913. – № 49. – С. 90-91.
50. Опря Б. О. Повсякденне життя православного парафіяльного сільського духовенства Правобережної України (1860-ті – 1917 р.)... – С. 85-86.

Тацієнко Віталій *Забезпечення житлом православного парафіяльного духовенства Київської єпархії у другій половині XIX – на початку XX ст.*

У статті розглядається житлове забезпечення православного парафіяльного духовенства Київської єпархії у другій половині XIX – на початку XX ст. Відзначено, що поступовому покращенню житлової проблеми сприяла реалізація «Положення...» 1842 р., яке переклало обов'язок будівництва причтових садиб на парафіян. Першочергова увага зверталася на забезпечення священників. З'ясовано, що пожвавився процес облаштування будинків для священно- та церковнослужителів у 90-х роках XIX ст. На кінець XIX ст. церковним житлом клірики в основному

були забезпечені, однак значна кількість будинків знаходилась в незадовільному стані та потребувала ремонту. Наголошується, що помешкання перебували у тимчасовому користуванні, а питання отримання їх у приватну власність, по суті, не було вирішеним.

Ключові слова: православне парафіяльне духовенство, Київська єпархія, причтове житло, причт, Консисторія.

Тащиенко Виталий Обеспечение жильем православного приходского духовенства Киевской епархии во второй половине XIX – начале XX в.

В статье рассматривается жилищное обеспечение православного приходского духовенства Киевской епархии во второй половине XIX – начале XX в. Отмечено, что постепенному улучшению жилищной проблемы способствовала реализация «Положения ...» 1842 г., которое переложило обязанность строительства причтовых усадеб на прихожан. Первоочередное внимание обращалось на обеспечение священников. Выяснено, что оживился процесс обустройства домов для священно- и церковнослужителей в 90-х годах XIX в. В конце XIX в. церковным жильем клирики в основном были обеспечены, однако значительное количество домов находилось в неудовлетворительном состоянии и нуждалось в ремонте. Отмечается, что жилища находились во временном пользовании, а вопрос получения их в частную собственность, по сути, не был решенным.

Ключевые слова: православное приходское духовенство, Киевская епархия, причтовое жилье, причт, Консистория.

Vitaliy Tatsiyenko Provision of housing for the Orthodox parish clergy of of Kyiv Eparchy in late 19th – early 20th centuries

The article deals with provision of housing for the Orthodox parish clergy of Kyiv Eparchy in late 19th – early 20th centuries. It is stated that realization of the “Statute ...” of 1842 contributed to gradual improvement of clergy’s

housing conditions as the parishioners were responsible for building parish farmsteads. Material status of priests was of top priority. The article shows that the process of houses' arrangement and equipment for parish priests and officiants was very active in the 90s of 19th century. In late 19th century clergymen were mostly provided with lodging but a significant number of houses were in poor condition and needed repairing. It is noted that the premises were in the temporary possession and the matter of their privatization was not solved.

Key words: *the Orthodox parish clergy, Kyiv Eparchy, parish farmsteads, clergy of a parish, Consistory.*